

ORMAI ZOLTÁN

Az ókori görög testkultúra

Az ókori társadalmakban a szellemi kultúrával együtt fejlődött a testkultúra. Ez az ókori Kelet államaiban is a fejlődés magas fokára jutott, de a görögöknél éri el ókori kibontakozásának legmagasabb fokát. A testkultúra fejlődése mindenkor szorosan összefügg a társadalom fejlődésével és szerkezetével, a hatalmon lévők céljaival és szándékaival.

A testi nevelés érdekében emeltek szót a legnagyobb athéni gondolkodók, így Plátón és Arisztotelész is, akik ezt a sokoldalú, harmonikusan fejlett ember kialakítása szempontjából hangoztatták. A görög polgár fizikailag erős és jellemét tekintve szilárd akart lenni. Ennek az eszménynek a jegyében érte el a fejlődés igen magas fokát a klasszikus görög testkultúra, amely azonban mindvégig az uralkodó kisebbség nevelésének része, kedvtelése maradt.

A görög sport kultikus gyökerei

Görög földön és más vidékeken is mindenhol, ahol a sportélet kialakult, a versenysport szorosan kötődött az emberek kultikus cselekedeteihez. A *halotti kultusz*, a *termékenységkultusz* és a *vadászmágia* keretein belül zajló szertartások a résztvevők aktív, fizikai megnyilvánulásait igényelték. Ezek hozták létre a vetélkedések azon formáit, amelyek azután a versenysportban összegződtek.

A *halotti kultusz* jelentőségét jól tükrözik azok a mondák, amelyek egy-egy görög versenyjáték kialakulását magyarázzák.

„Valamennyi régi versenyjátékot halottak emlékére rendezték. Az olümpiait Zeusznak Pelopsz halálára, a püthóit Apollónnak a sárkány halálára, melyet Püthóban megölt,

az iszthmoszit Poszeidónnak.” (Pindorasz)¹ Az iszthmoszi és a többi görög versenyjáték kialakulását magyarázó mítoszokon végigtekintve a halál és véres küzdelem motívumai tárulnak eléink. Hellász gyermekei korán felismerték, hogy a vetélkedési ösztön, a versengés iránti vágy legősibb megnyilatkozása maga a harc. Ha a háborúra vagy a küzdelemben elesettek akartak emlékezni, akkor meg kellett találniuk a módját annak, hogy a más-kor öldöklésbe torkolló versenyszellemnek békésebb megnyilvánulási formát adjanak. Ez a gondolat szerepet játszott abban, hogy az egykori csaták hőseire Kr. e. 8–5. sz. közötti időszakban, egyre gyakrabban emlékeztek vissza különböző sportversenyekkel.

„Az állam még a halottak irányában sem szűnik meg soha tiszteletet tanúsítani, évenként az állam végzi közösen azokat a hagyományos szertartásokat, amelyek mind-egyiknek egyénileg kijárnak, ezen felül sport-, lovas és mindenféle múzsai versenyt rendez.” (Plátón)²

Ezek a gyökerek az *engesztelő halotti kultuszhoz* nyúltak vissza. A természetfeletti tényezők befolyásolásának módja pedig a rituális cselekvés. Az ókori népek is kidolgozták a maguk szertartásait a halálban megmutakozó isteni harag kiengesztelésére. E szertartások középpontjában eredetileg az emberáldozat állt, amely során egy közösség

szabad akaratából kiontott vérral igyekezett enyhíteni a halállal sújtó isteni harag vér-szomján. A kései történeti példák sokasága ellenére megállapítható, hogy a Kr. e. 2. évezredtől kezdve egyre általánosabbá vált a halotti kultusz bizonyos mértékű humanizálódása. Így terjedt el, hogy emberek helyett állatokat áldoztak fel és a rituális gyilkosságok helyett bevezették a szertartásba a harc, a küzdelem során alkalmazott mozgások ölési szándék nélküli előadását.

A halottról való megemlékezés a fizikai vetélkedés által, melyből később a sportesemények alakultak ki, még egy gondolati alapon nyugodott. A kollektív cél az volt, hogy demonstrálják a közösség életerejét, amely nem roppant meg egyik tagjának halála miatt. Hangsúlyozzák, hogy a súlyos veszteség ellenére megőrizték életkedvüket és fizikai képességeiket.

Ugyancsak fontos szerepet játszott a versenysport kialakulásában a *termékenység-kultusz*. Az emberek elképzeléseiben gyakran felmerült az az eszme, hogy az évszakok váltakozása az istenek világában végbemenő kozmikus küzdelem eredményeit tükrözi. (Pl. Zeusz és Kronosz harca azt a természeti jelenséget testesíti meg, amikor a forró nyarat felváltja az enyhet adó ősz.) Gyanítható, hogy a korai időszakban a termékenység kultuszának jegyében lefolyt rituális küzdelmek éppúgy emberéleteket követeltek, mint a halotti kultusz félelmetes szertartásai, és a fegyveres harcot csak később váltotta fel a harctéri mozdulatokat imitáló sportverseny. Ennek kialakulásában fontos szerepet játszott még az eddigieknél lényegesebben korábbi, és a történeti korokban már kevésbé ható jelenség, a *vadászmágia* is.

A görög sportesemények általános jellemzői

Az archaikus korban bizonyos vallási intézményeknek igen fontos szerep jutott a számtalan apró, szuverén polisra tagolt görögség összetartozásának a tudatosításában (az amphiktyoniák csak regionális keretekben fogták össze a nagyobb territoriumok népeit és polisait). Ez a közös ünnepegekben nyilvánult meg. Az ünnepek legfontosabb jellemzője a *fegyvernyugvás* volt. Döntő szerepet játszott az egész görögség nemzeti összetartozása tudatának a fenntartásában az, hogy ezek az események *pánhellén* jellegűek voltak. Ez a pánhellén egyetemesség látszik az archaikus korban fokozatosan kibontakozó újdonságnak, mert maga az atlétikai verseny a homéroszi korban sem ismeretlen. Az egyetemesség bizonyítéka az olympiai győztesek listája, melyet az élisi *Hippias* gyűjtött össze a Kr. e. 5. század végén, s amely Kr. e. 776-ban indult. A későbbiekben ehhez a listához viszonyították a görög időszámítást, először *Timaios* alkalmazta történeti munkájában a Kr. e. 4-3. században.

Következőekben a fontosabb görög sportversenyeket soroljuk fel: Olympiai játékok Zeusz ligetében négyévente; Delphoi Apollón-jóshelynél négyévente; A korinthusi Isthmoson kétévente; Nemea-patak völgyében kétévente. A győztesekről költők zengtek dalokat, szobrot állítottak nekik, polisuk rendszerint megkülönböztetett tisztelettel övezte őket.

Az olympiai játékok

A görög versenyjátékok közül nemcsak fényben és pompában, hanem a versenyzők számát és fennállásuk időtartamát tekintve is kitűntek az olympiai versenyek, melyet az Élisz tartományban fekvő *Olympiában* Zeusz tiszteletére rendeztek. Politikai és kulturális

jelentőségük egyaránt számottevő volt. Több, mint ezer éves történetük felöleli a görög történelem szinte valamennyi korszakát.

Az olympiai egyenlőség eszméje csak szabad emberekre vonatkozott. Csak „szabad születésű és feddhetetlen jellemű” ifjak versenyezhettek. Az istenbéke nélkül nem lehetett megrendezni a játékokat. Ezt támasztja alá az olympiai békeszerződés, melyben ez áll: „Az Olympia szent hely. Istentagadónak bélyegzik, aki arra vetemedik, hogy fegyveresen e szent helyre lépjen” Maga az Olympos a tökéletes görög harmónia megtestesítője. Minden tulajdonság a legnagyobb egyensúlyban található meg itt. Egyetlen erő sem kerülhetett túlsúlyba, hogy fel ne boruljon ebben az arisztokratikusan tökéletesre megalkotott világban a harmónia.

Kezdetben a játékok csak egyetlen versenyszámból, a futásból álltak, később természetesen jelentősen kibővültek. Nők még nézői sem lehettek a versenyeknek. Az olympiai szabályok kimondták, hogy a közeli hegyről taszítják le azokat az asszonyokat, akik a tilalom ellenére is eljönnek a versenyekre. A nők számára külön versenyeket, ún. *Héra-játékokat* rendeztek négyévenként Olympiában. Ezek főképp vallási jellegű találkozások voltak, s a verseny mindössze egy futószámból állt.

Az olympiai versenyek vallási alapjai

A verseny alapítását több monda is magyarázza, mindegyik halállal vagy harccal kapcsolatos. Az első monda szerint Olympiában *Zeusz* megmérkőzött kegyetlen atyjával, *Kronossal* a hataloméért. A kozmikus birkózóküzdelem az ifjú istenség győzelmével ért véget. Így szerezte meg a világ feletti uralmat a *Zeusz* és testvérei által irányított harmadik istennemzedék. A természetfeletti küzdelem hagyományával összhangban

nevezték el *Kronoszról* az olympiai szent körzetről északra emelkedő dombot.

Más mondában *Héraklész* legyőzte *Augeiasz* királyt, miután az uralkodó nem volt hajlandó kifizetni bérét az istállója kitakarításáért. (A messze földön rendetlenségéről nevezetes istállót *Héraklész* úgy tisztította ki, hogy átvezette rajta az olympiai szent völgyet körülvevő két folyót, az *Alpheioszt* és a *Kladeoszt*.) Ezután a győzelem emlékére, valamint az őt győzelemre segítő atyja, *Zeusz* tiszteletére megrendezte az első olympiai versenyt, s tőle származik az elnevezés is. Úgy szabta meg, hogy ötévenként szabják a versenyt, mert öten voltak testvérek.

A görög mitológia idekapcsolódó harmadik mondája szerint *Oinomaosz* éliszi királynak megjósolták, hogy leendő veje fogja kioltani életét. Ezért a király leánya minden kérőjét arra kényszerítette, hogy kocsiverse nyen mérkőzzék meg vele. Először mindig előreengedte a kérő kocsiját, majd lándzsát döfött a szerencsétlen vőjelölt hátába. Tizenhárom kérő pusztult így el. Ekkor *Pelopsz* jelentkezett, *Zeusz* unokája, aki a király kocsihajtójának segítségével legyőzte és megölte a kegyetlen uralkodót. Mindezek után, visszaemlékezve arra, hogy *Éliszt* kocsiverse ny révén szerezte meg, *Zeusz* tiszteletére megalapította az olympiai versenyeket.

Negyedik magyarázat pedig így szól: a délceg *Apollón* győzedelmeskedett itt két alkalommal. Egyszer futásban győzte le *Hermészt*, máskor pedig birkózásban diadalmaszkodott *Árészt* felett.

Mind a négy történet közvetlenül vagy közvetve *Zeuszhoz* kapcsolódik.

A felsorolt mítoszokból *Pelopsz*, valamint *Héraklész* históriája a halotti kultusz olympiai létezéséről árulkodik. Ezek az elbeszélések megemlékeznek az *Oinomaosz* sírjánál áldozatot bemutató *Pelopszról*, majd a *Pelopsz* nyughelyén ugyancsak áldozó *Héraklészről*. A három herosz vagy istenség szerepeltetése a halotti kultusszal összefüg-

gésben azt jelzi, hogy már az Oinomaoszt termékenységitenüknek valló prehellén helyi lakosok ápolták a halottak emlékét, majd ezt a kultikus gyakorlatot átvették a mükénéi korban a Peloponnészoszra bevándorló akhájok. Az eddigiek ismeretében bátran állíthatjuk, hogy az olympiai versenyek vallási hátterében meghúzódott az általában Zeusz leszármazottaihoz kötődő *halotti kultusz*.

A *termékenységekultusz* kialakulásában pedig fontos szerepet játszottak a vidék természeti adottságai. A termékeny völgy élesen elüt környezetétől ritka növényzeti gazdagságával, bujaságával. A Kr. e. 10. századtól kezdődően az olympiai termékenységekultusz Zeusz alá rendeződésének számos jelét fedezhetjük fel. Ezek közül a legfontosabb, hogy a termékenység isteni védnöksége itt a továbbiakban Zeusz nővére és felesége, Héra kizárólagos funkciójává vált. Héra temploma, a *Héraion* egyike volt az olympiai szent körzet legrégebb építményeinek és az istennő felügyelete alatt rendezték meg a *Héraia* néven meghirdetett női sportversenyeket, persze az olympiai játékoktól eltérő időpontban.

Olympia a fent említett halotti és termékenységkultusz alapján válhatott nagy vonzerejű sportközponttá. Az itt megrendezett versenyek népszerűségének titka abban rejlett, hogy a vallási élet tartozékai voltak a kultuszokon túlmenően is. A görög polgár általános kötelezettségeihez tartozott, hogy elzarándokoljon a főisten, Zeusz leghíresebb kultuszhelyéhez, és ott aktívan részt vegyen a rítusban. Az ógörög vallás jellemzője, ami az embernek isteneihez való viszonyulását illeti, az volt, hogy az isteneket félni kellett, de szeretni nem lehetett őket. A hívő ezért az erősebbnek, a hatalmasabbnak kijáró tisztelettel és félelemmel közeledett istenei felé. Az

ilyen vallásosságot a közösség érdekében az egyén számára kötelező szigorú aggályosság jellemezte. A szertartásokon való részvétel alkotóeleme volt a polgári kötelezettségeknek. Az egész görögység vallási-politikai kötelezettségének az érzete összegződött az olympiai Zeusz-kultuszban.

A görög ember számára a kultusz alapvetően nem érzelmi, hanem politikai, gazdasági igényt elégített ki, állampolgári kötelesség volt. Ez a jelenség, a kultusz közösség- és államfenntartó erejébe vetett hit növelte igazán jelentőssé az olympiai Zeusz tiszteletét, s tette a sportversenyeken való részvételt a görög polgárlét jelképévé.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁKOS KÁROLY (szerk.): *A Kultúra Világa V. Az egészség, lélektan-nevelés, sport és testkultúra*. Budapest, 1964, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- KERTÉSZ ISTVÁN: *Az ókori olümpiai játékok története*. Budapest, 1996, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- T. HORVÁTH ÁGNES: *Az ókori Mediterraneum térségének vallásai és mítoszai*. Szeged, 1999 JGYTF
- HEGYI-KERTÉSZ – NÉMETH-SARKADY: *Görög történelem a kezdetektől Kr. e. 30-ig*. Budapest, 1999, Osiris.
- SZÁDECZKY-KARDOSS SAMU: *Az ókor története III. Görög történelem*. Budapest, 1999, Nemzeti Tankönyvkiadó.

JEGYZETEK

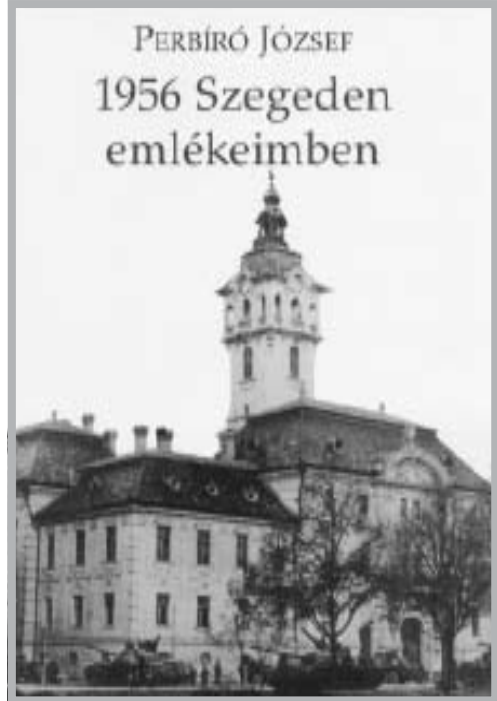
¹ Pindoraszról idéz Kertész: i. m. 48.

² Platónról idézi Kertész: i. m. 49.

Legújabb kiadványaink

PERBÍRÓ JÓZSEF
 1956 Szegeden – emlékeimben
 (Életrajzi írások)

Perbíró József a Szegedi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának dékánhelyettese volt. Mint levezető elnök részt vett a MEFESZ alakuló ülésén. A kötet a forradalmi Szeged polgármestere (a Városi Forradalmi Nemzeti Bizottság elnöke) életrajzi írásainak második, bővített, javított, fotó- és dokumentummelléklettel ellátott, reprezentatív formátumba szerkesztett kiadása.

ZAKAR PÉTER
 Az Esztergomi Érsekség 1848/49-ben

A szerző arra vállalkozott, hogy zömében publikálatlan levéltári források alapján elemezze a főegyházmegye helyzetét a polgári forradalom időszakában. Könyve megismer-tet az érsekség kormányzatával, papságának a forradalomban és a szabadságharcban játszott szerepével, a főegyházmegye gazdaságával, majd a szabadságharc leverését követő megtorlásnak az intézkedéseivel.

Zakar Péter munkája nem pusztán a szakmai közönség számára nyújt újdonságo-kat. A kötetben megdöbbentő emberi sorsokat, továbbá egyház és magyarság, egyház és liber-alizmus mindnáiig sokat vitatott kapcsolá-tát követheti nyomon az olvasó.

A nemzetiségi kérdés Kossuth és kortársai szemében. (Szerkesztette: KISS GÁBOR FERENC és ZAKAR PÉTER)

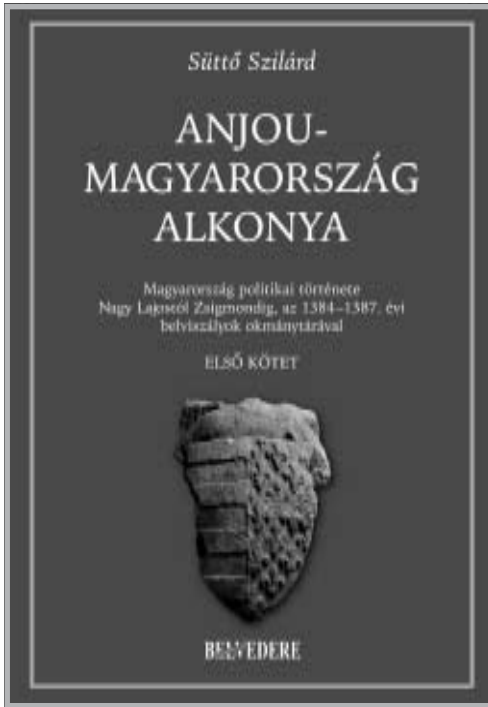
A nemzetiségi kérdés az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc mindmáig sokat vitatott kérdése. Ebben a kötetben olyan előadások szerkesztett változatát gyűjtöttük össze, amelyek megpróbálnak árnyaltabb képet festeni a nemzetiségi kérdés korabeli alakulásáról. Milyen lehetőségei voltak az együttműködésre a Magyarországon élő népcsoportoknak? Mennyiben befolyásolta a hadi helyzet alakulása a megbékélési kísérleteket? Hogyan jutott el a magyar kormány nemzetiségi politikájának felülvizsgálatára? Voltak-e konkrét példák a különféle nemzetiségek együttműködésre? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre kaphat választ az olvasó ebben a kötetben. A nemzetiségi kérdés szabadelvű, a magyarság érdekeit is figyelembe vevő megoldási kísérlete a Szegeden 1849. június 28-án elfogadott határozat, amely a „magyar birodalom területén lakó minden népiségek nemzeti szabad kifejlődését” biztosította.

PAP JÓZSEF: *Magyarország vármegyei tisztkara a reform végétől a kiegyezésig*

A szerző hatalmas mennyiségű levéltári forrásanyagot dolgozott fel, amikor 6 vármegye tisztviselőinek adatait egy több mint két évtizedet meghaladó intervallumban összegyűjtötte. Az eredmény egy nagyvonalú, ugyanakkor szilárdan megalapozott összegzés az abszolutizmus kori megyei tisztkarok összetételéről. A szerző a történetírás egyik „dogmáját” tette vizsgálat tárgyává, amikor azt kezdte kutatni, hogy a magyar politikai elit valóban olyan egységesen felvette-e a pasz-szív rezisztencia hősi pózát, amint az a köztudatban él? Lényeges kérdéseket tesz fel, logikus eljárásokkal keresi a választ, meggyőző következtetéseket von le, s ezekben csak addig megy el, ameddig adatainak tényszerűsége megengedi.

SÜTTŐ SZILÁRD
Anjou-Magyarország alkonya

Süttő Szilárd évtizedes kutatásainak eredményét adja közre kétkötetes monográfiájában. Az első kötet első része Magyarország I. (Nagy) Lajos és I. Károly (Róbert) uralkodása közötti időszakának eseménytörténetét nyújtja az eddigi legnagyobb részletességgel. Munkájához a magyar és külföldi kódexirodalom mellett a Magyar Országos Levéltár vonatkozó középkori forrásanyagának teljes egészét fölhasználta. A kötet második részében ennek a forrásjegyzéknek a pontos mutatóit közli, a második kötet okleveles függelékében pedig azok betűhív latin szövegét és magyar fordítását.

A páratlan munkát nemcsak a medievisztika iránt érdeklődőknek ajánljuk, hanem széles értelemben mindenkinek, akik segítséget keresnek egy európai jelentőségű rendi állam összeomlása rejtélyének megértéséhez.

KUBINSZKY MIHÁLY
*Sopron építészeté
a XX. században*

A soproni egyetem professzor emeritusa 2000–2001. évben folytatott kutatásait szülővárosa XX. századi építészetéről, amelyről akkor egy időszakos kiállításon számolt be. Annak sikerén felbuzdulva a tartós adatrögzítés is indokolttá vált, amely kiadónk részvételével a 2003. évben valósult meg. A könyv impozáns kiállítású, fekvő A4-es formájú album 152 oldallal és 248 képi illusztrációval. A lenyűgöző esztétikai küllem Gosztom András iparművész keze munkáját dicséri. Az első száz példány sorszámozva kerül

Valamennyi kiadvány megrendelhető a szerkesztőség címén személyesen, levélben vagy telefonon: 6725 Szeged, Boldogasszony sugárút 6. Internet: belvedere@jgytf.u-szeged.hu Honlapunk: www.belvedere.meridionale.hu Tel.: 06 62/544-759

BELVEDERE

SEGEDI TÖRTÉNÉSZHALLGATÓK LAPJA

Főszerkesztő: KISS GÁBOR FERENC

Szerkesztők: ALÁCS ATTILA, FEJES BÁLINT, HEGYI GERGELY, VINCZE JÓZSEF

Munkatárs: HORVÁTH VIKTOR

Főmunkatársak: DÖBÖR ANDRÁS, JANCSÁK CSABA, NAGY TAMÁS

A technikai szerkesztést a STIL NUOVO Bt. végezte

Borítóterv MEZEI TAMÁS

Számunk az EMKE Kft.,
Oktatási Minisztérium,
Magyar Országgyűlés Oktatási Bizottság,
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó,
Szegedi Tudományegyetem,
SZTE JGYTFK Hallgatói Önkormányzat,
Magyar Történelmi Társulat Csongrád Megyei
és Szegedi Csoportja,
támogatásával készült.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Megjelenik tavasszal: február–március és április–május;
ősszel szeptember–október és november–december hónapokban.
A lap közöl tanulmányokat, interjúkat, ismertetéseket és kritikákat
a történelem és más társadalomtudományok tárgyköréből.
A tanárképző főiskolai kar Történettudományi Tanszékén megrendezett konfe-
renciák előadásai a BELVEDERE KISKÖNYVTÁR, a felsőoktatási tananyagul szolgáló
kiadványok a BELVEDERE SEGÉDKÖNYVTÁR sorozatban jelennek meg.

Kiadja a BELVEDERE MERIDIONALE ALAPÍTVÁNY

Felelős kiadó: DR. SZEGFŰ LÁSZLÓ

A szerkesztőség címe: 6725 Szeged, Boldogasszony sugárút 6.

Netposta: belvedere@jgytf.u-szeged.hu

Honlap: www.belvedere.meridionale.hu

Telefon 62/544-759

Nyomás: BABA ÉS TÁRSAI KFT.

Megjelenik 1000 példányban

Lapengedély B/KUL/523/SS1993.

A nemzetiségi kérdés Kossuth és kortársai szemében

BELVEDERE
Kiskönyvtár 15.